

MANFREDI A DALŠÍ

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (třetího senátu)

13. července 2006 *

Ve spojených věcech C-295/04 až C-298/04,

jejichž předmětem jsou žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podané rozhodnutími Giudice di pace di Bitonto (Itálie), ze dne 30. června 2004, došlými Soudnímu dvoru dne 13. července 2004, v řízeních

Vincenzo Manfredi (C-295/04)

proti

Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA,

* Jednací jazyk: italština.

Antonio Cannito (C-296/04)

proti

Fondiaría Sai SpA,

a

Nicolò Tricarico (C-297/04),

Pasqualina Murgolo (C-298/04)

proti

Assitalia SpA,

SOUDNÍ DVŮR (třetí senát),

ve složení A. Rosas, předseda senátu, J. Malenovský, S. von Bahr (zpravodaj), A. Borg Barthet a A. Ó Caoimh, soudci,

generální advokát: L. A. Geelhoed,

vedoucí soudní kanceláře: L. Hewlett, vrchní rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 10. listopadu 2005,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Assitalia SpA (C-297/04 a C-298/04) A. Pappalardem, M. Merolou a D. P. Domenicuccim, avvocati,
- za italskou vládu I. M. Bragugliou, jako zmocněncem, ve spolupráci s M. Fiorillim, avvocato dello Stato,
- za německou vládu C. Schulze-Bahr, jako zmocněnkyní,
- za rakouskou vládu C. Pesendorfer, jako zmocněnkyní,
- za Komisi Evropských společenství T. Christoforou a F. Amatem, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 26. ledna 2006,

vydává tento

Rozsudek

¹ Žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce se týkají výkladu článku 81 ES.

- 2 Otázky týkající se uvedeného výkladu byly vzneseny v rámci žalob na náhradu škody podaných V. Manfredim proti Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, A. Cannitem proti Fondiaria Sai SpA a N. Tricarico a P. Murgolo proti Assitalia SpA (dále jen „Assitalia“) za účelem uložení pojišťovacími společnostmi povinnosti vrátit navýšení pojistného v rámci povinného pojištění občanskoprávní odpovědnosti týkající se pojistných událostí způsobených motorovými vozidly, plavidly a mopedy (dále jen „pojištění občanskoprávní odpovědnosti“) zaplaceného z důvodu navýšení uskutečněného uvedenými společnostmi na základě kartelové dohody, která byla vnitrostátním orgánem pověřeným ochranou hospodářské soutěže a trhu (Autorità garante della concorrenza e del mercato, dále jen „AGCM“) prohlášena za protiprávní.

Vnitrostátní právní rámec

- 3 Článek 2 odst. 2 zákona č. 287 ze dne 10. října 1990 o pravidlech pro ochranu hospodářské soutěže a trhu (Legge 10 ottobre 1990, č. 287, Norme per la tutela della concorrenza e del mercato, GURI n° 240, ze dne 13. října 1990, s. 3, dále jen „zákon č. 287/90“) zakazuje kartelové dohody mezi podniky, jejichž cílem nebo účinkem je vyloučení, omezení nebo podstatné narušení hospodářské soutěže na vnitrostátním trhu nebo jeho významné části.
- 4 Podle znění odstavce 1 téhož článku 2 jsou za „kartelové dohody“ považovány dohody nebo jednání ve vzájemné shodě mezi podniky, jakož i rozhodnutí konsorcií, sdružení podniků a jiných obdobných subjektů, i když jsou tato rozhodnutí přijata na základě ustanovení stanov nebo právních předpisů.
- 5 Na základě čl. 2 odst. 3 zákona č. 287/90 jsou zakázané kartelové dohody neplatné a neúčinné.

- 6 Článek 33 odst. 2 tohoto zákona upřesňuje, že žaloby na neplatnost a náhradu škody, jakož i žaloby směřující k přijetí předběžného opatření se podávají, pokud jde o porušení ustanovení uvedených v hlavách I až IV uvedeného zákona, k místně příslušnému Corte d'appello.

Spor v původním řízení a předběžné otázky

- 7 Rozhodnutími ze dne 8. září a 10. listopadu 1999, jakož i ze dne 3. února 2000 zahájil AGCM vůči různým pojišťovacím společnostem, mezi nimi třem společnostem žalovaným v původním řízení, řízení o protiprávním jednání stanovené v článku 2 zákona č. 287/90. Posledně uvedeným společnostem bylo vytýkáno, že se účastnily kartelové dohody, jejímž předmětem byl „vázaný prodej různých výrobků a výměna informací mezi konkurenčními podniky“. Co se týče projednávaných věcí, je relevantní pouze kartelová dohoda o výměně informací mezi konkurenčními podniky.
- 8 AGCM uvedl, že oproti tomu, co se odehrálo ve zbytku Evropy, došlo v Itálii během období zahrnujícího roky 1994 až 1999 k abnormálnímu a rostoucímu zvýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti, které je povinné.
- 9 AGCM rovněž uvedl, že na trhu pojistných smluv občanskoprávní odpovědnosti jsou významné překážky vstupu, které vznikly zvláště z důvodu nutnosti zavést účinnou distribuční síť a síť středisek pro vypořádání nároků na odškodnění z pojistných událostí v celé zemi.

- 10 Během řízení před AGCM posledně uvedený získal dokumentaci, ze které vyplývá rozsáhlá výměna informací mezi četnými pojišťovacími společnostmi nabízejícími pojištění občanskoprávní odpovědnosti týkající se všech aspektů pojišťovací činnosti, tedy zejména cen, srážek pojistného, plateb pojistného, nákladů pojistných událostí a distribuce.
- 11 AGCM ve svém konečném rozhodnutí č. 8546 (I377) ze dne 28. července 2000 (Bolletino 30/2000 ze dne 14. srpna 2000) konstatoval, že dotčené pojišťovací společnosti uzavřely protiprávní dohodu, jejímž předmětem byla výměna informací týkajících se odvětví pojištění. Tato dohoda umožnila těmto podnikům koordinovat a určovat pojistné v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti tak, že spotřebitelům bylo významně navýšeno pojistné, přičemž toto navýšení nebylo odůvodněno podmínkami trhu a spotřebitelé se mu nemohli vyhnout.
- 12 Rozhodnutí AGCM, napadené pojišťovacími společnostmi, bylo v podstatě potvrzeno Tribunale amministrativo regionale per il Lazio a Consiglio di Stato.
- 13 Žalobci v původním řízení podali své žaloby k Giudice di pace di Bitonto, aby bylo každé dotčené pojišťovací společnosti uloženo vrátit navýšení pojistného zaplaceného na základě kartelové dohody prohlášené AGCM za protiprávní.
- 14 Z vyjádření Assitalia vyplývá, že podle žalobců v původním řízení šetřením uskutečněným AGCM byla zjištěna průměrná cena pojištění občanskoprávní odpovědnosti vyšší o 20 % vzhledem k ceně, kterou by toto pojištění dosáhlo, pokud by konkurenční chování pojišťovacích společností nebylo ovlivněno jednáním

ve vzájemné shodě. Protiprávní jednání, kterého se dopustily společnosti účastníci se tohoto jednání ve vzájemné shodě, tak způsobilo újmu konečným spotřebitelům, která, přesněji řečeno, spočívá v zaplacení pojistného v rámci pojištění občansko-právní odpovědnosti v průměru o 20 % vyššího, než je cena, kterou měli zaplatit, pokud by nebyla porušena pravidla hospodářské soutěže.

- 15 Pojišťovací společnosti v původním řízení zejména namítaly nepřislušnost Giudice di pace di Bitonto na základě článku 33 zákona č. 287/90, jakož i promlčení práva na vrácení navýšení pojistného nebo odškodnění újmy.
- 16 Předkládající soud má za to, že v rozsahu, v němž pojišťovací společnosti z jiných členských států vykonávající svou činnost také v Itálii se rovněž účastnily dohody sankcionované AGCM, uvedená kartelová dohoda porušuje nejen článek 2 zákona č. 287/90, ale i článek 81 ES, jehož odstavec 2 prohlašuje všechny zakázané dohody, včetně kartelových dohod, za neplatné od počátku.
- 17 Jakákoli třetí osoba, včetně spotřebitele a konečného uživatele služby, by přitom mohla mít za to, že má právo uplatnit neplatnost kartelové dohody zakázané článkem 81 ES a požadovat odškodnění utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi touto újmou a zakázanou kartelovou dohodou.
- 18 Pokud by tomu tak bylo, takové ustanovení, jako je ustanovení článku 33 zákona č. 287/90, by mohlo být považováno za neslučitelné s právem Společenství. Co se týče řízení před Corte d'appello, lhůty by totiž byly mnohem delší a náklady vyšší než lhůty a náklady řízení před Giudice di pace, což by mohlo ohrozit účinnost článku 81 ES.

19 Předkládající soud má rovněž pochybnosti, co se týče slučitelnosti promlčecích lhůt žalob na náhradu škody a vypořádání nároků na odškodnění, které jsou stanoveny vnitrostátním právem, s článkem 81 ES.

20 Za těchto podmínek se ve věcech C-295/04 až C-297/04 Giudice di pace di Bitonto rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

- „1) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že kartelovou dohodu nebo jednání ve vzájemné shodě mezi pojišťovacími společnostmi spočívající ve vzájemné výměně informací, které umožňují navýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti, jež není odůvodněno podmínkami trhu, prohlašuje za neplatné od počátku, s ohledem zejména na účast podniků z různých členských států na dohodě nebo na jednání ve vzájemné shodě?

- 2) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že umožňuje třetím osobám, které mají relevantní právní zájem, uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání zakázaných tímto ustanovením Společenství a požadovat odškodnění utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi kartelovou dohodou nebo jednáním ve vzájemné shodě a újmou?

- 3) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že je třeba mít za to, že promlčecí lhůta návrhu na náhradu škody založeného na tomto článku počíná běžet dne, kdy ke kartelové dohodě nebo jednání ve vzájemné shodě došlo, nebo dne, kdy byly kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě ukončeny?

4) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že pokud vnitrostátní soudce shledá, že náhrada škody, která může být přiznána na základě vnitrostátního práva, je v každém případě nižší než ekonomická výhoda získaná podnikem, který způsobil újmu a který je účastníkem zakázané kartelové dohody nebo jednání ve vzájemné shodě, musí i bez návrhu přiznat poškozeným třetím osobám náhradu škody s povahou sankce, která je nezbytná k tomu, aby odškodnění bylo vyšší než výhoda získaná podnikem, za účelem odrazení od uzavírání kartelových dohod nebo jednání ve vzájemné shodě zakázaných článkem 81 ES.“

21 Ve věci C-298/04 se Giudice di pace di Bitonto rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

„1) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že kartelovou dohodu nebo jednání ve vzájemné shodě mezi pojišťovacími společnostmi spočívající ve vzájemné výměně informací, které umožňují navýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti, jež není odůvodněno podmínkami trhu, prohlašuje za neplatné od počátku, s ohledem zejména na účast podniků z různých členských států na dohodě nebo na jednání ve vzájemné shodě?

2) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že brání použití vnitrostátního pravidla, které má obdobný obsah jako pravidlo článku 33 zákona [č. 287/90], podle kterého musí být návrh na náhradu škody pro porušení ustanovení předpisů Společenství a vnitrostátních předpisů týkajících se protisoutěžních kartelových dohod podán třetími osobami k jinému soudci, než je soudce obvykle příslušný pro návrhy téže hodnoty, což vede k značnému zvýšení nákladů a lhůt rozhodnutí?

3) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že umožňuje třetím osobám, které mají relevantní právní zájem, uplatňovat neplatnost kartelové dohody

nebo jednání ve vzájemné shodě zakázaných tímto ustanovením Společenství a požadovat odškodnění utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi kartelovou dohodou nebo jednáním ve vzájemné shodě a újmou?

- 4) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že je třeba mít za to, že promlčecí lhůta návrhu na náhradu škody založeného na tomto článku počíná běžet dne, kdy ke kartelové dohodě nebo jednání ve vzájemné shodě došlo, nebo dne, kdy byly kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě ukončeny?

- 5) Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že pokud vnitrostátní soudce shledá, že náhrada škody, která může být přiznána na základě vnitrostátního práva, je v každém případě nižší než ekonomická výhoda získaná podnikem, který způsobil újmu, a který je účastníkem zakázané kartelové dohody nebo jednání ve vzájemné shodě, musí i bez návrhu přiznat poškozeným třetím osobám náhradu škody s povahou sankce, která je nezbytná k tomu, aby odškodnění bylo vyšší než výhoda získaná podnikem, za účelem odrazení od uzavírání kartelových dohod nebo jednání ve vzájemné shodě zakázaných článkem 81 ES?“

- 22 Usnesením předsedy Soudního dvora ze dne 28. září 2004 byly věci C-295/04 až C-298/04 spojeny pro účely písemné části řízení, ústní části řízení a rozsudku.

K přípustnosti předběžných otázek

Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

- 23 Assitalia zaprvé uplatňuje, že popis skutkového a právního kontextu předběžných otázek je nedostatečný a nejasný, takže neumožňuje všem potenciálně dotčeným

stranám přiměřeně formulovat svá vyjádření k tomuto popisu ani poskytnout Soudnímu dvoru na uvedené otázky užitečnou odpověď.

- 24 Assitalia zadruhé tvrdí, že předběžné otázky vznesené Giudice di pace di Bitonto jsou nepřípustné v rozsahu, ve kterém se týkají výkladu ustanovení smlouvy o ES, které je zjevně nepoužitelné na věci v původním řízení.
- 25 Kartelová dohoda dotčená v původním řízení totiž měla na italském území omezené účinky, a nezpůsobila tedy značnou újmu obchodu mezi členskými státy ve smyslu článku 81 ES (viz zejména rozsudek ze dne 21. ledna 1999, Bagnasco a další, C-215/96 a C-216/96, Recueil, s. I-135). Nepoužití článku 81 ES ostatně nebylo zpochybněno u vnitrostátních soudů a rozhodnutí AGCM založené na článku 2 zákona č. 287/90 se stalo konečným. Článek 1 odst. 1 zákona č. 287/90 krom toho upřesňuje, že jeho ustanovení „se použijí na kartelové dohody, zneužití dominantního postavení a spojování podniků, na které se nevztahuje působnost [...] článků [81 ES] nebo [82 ES], nařízení [...] nebo akty Společenství s obdobným normativním účinkem“.

Závěry Soudního dvora

- 26 Je třeba připomenout, že v souladu s ustálenou judikaturou, v rámci spolupráce mezi Soudním dvorem a vnitrostátními soudy založené článkem 234 ES, je věcí pouze vnitrostátního soudu, kterému byl spor předložen a jež musí nést odpovědnost za soudní rozhodnutí, které bude vydáno, posoudit s ohledem na konkrétní okolnosti věci jak nezbytnost rozhodnutí o předběžné otázce pro vydání jeho rozsudku, tak i relevanci otázek, které klade Soudnímu dvoru. V důsledku toho, jestliže se

položené předběžné otázky týkají výkladu práva Společenství, je Soudní dvůr v zásadě povinen rozhodnout (viz zejména rozsudky ze dne 15. prosince 1995, *Bosman*, C-415/93, *Recueil*, s. I-4921, bod 59, a ze dne 10. listopadu 2005, *Stichting Zuid-Hollandse Milieufederatie*, C-316/04, *Sb. rozh. s. I-9759*, bod 29).

27 Soudní dvůr nicméně rovněž uvedl, že ve výjimečných případech mu přísluší zkoumat podmínky, za nichž byl dotázán vnitrostátním soudem, za účelem ověření své vlastní příslušnosti (viz v tomto smyslu rozsudek ze dne 16. prosince 1981, *Foglia*, 244/80, *Recueil*, s. 3045, bod 21). Odmítnout rozhodnout o předběžné otázce položené vnitrostátním soudem je možné pouze tehdy, pokud je zjevné, že žádaný výklad práva Společenství nemá žádný vztah k realitě nebo předmětu sporu v původním řízení, pokud se jedná o hypotetický problém nebo také pokud Soudní dvůr nedisponuje skutkovými nebo právními poznatky nezbytnými pro podání užitečné odpovědi na otázky, které jsou mu položeny (viz zejména výše uvedené rozsudky *Bosman*, bod 61, a *Stichting Zuid-Hollandse Milieufederatie*, bod 30).

28 V projednávané věci se nejedná o žádný z těchto případů.

29 V tomto ohledu je třeba jednak konstatovat, že předkládací rozhodnutí, jakož i písemná a ústní vyjádření poskytla Soudnímu dvoru dostatečné informace, které mu umožňují vyložit pravidla práva Společenství vzhledem k situaci, která je předmětem sporu v původním řízení (viz zejména rozsudky ze dne 3. března 1994, *Vaneetveld*, C-316/93, *Recueil*, s. I-763, bod 14, a ze dne 21. září 1999, *Wijsenbeek*, C-378/97, *Recueil*, s. I-6207, bod 21).

30 Krom toho oproti tomu, co tvrdí *Assitalia*, není zjevné, že výklad článku 81 ES nemá žádný vztah k realitě nebo předmětu sporu v původních řízeních. Námitka vznesená *Assitalia* vycházející z nepoužitelnosti tohoto článku na věci v původních řízeních se tedy nedotýká přípustnosti projednávaných věcí, avšak je podstatou první otázky.

- 31 Ostatně je namístě připomenout, že články 81 ES a 82 ES jsou kogentními ustanoveními, která vnitrostátní soudy musí uplatňovat i bez návrhu (viz v tomto smyslu rozsudek ze dne 1. června 1999, *Eco Swiss*, C-126/97, Recueil, s. I-3055, body 39 a 40).
- 32 Z toho vyplývá, že předběžné otázky jsou přípustné.

K první otázce ve věci C-295/04 až C-298/04

- 33 Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě, jako jsou kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě v původním řízení, mezi pojišťovacími společnostmi spočívající ve vzájemné výměně informací, které umožňují navýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti, jež není odůvodněno podmínkami trhu, které porušují vnitrostátní pravidla o ochraně hospodářské soutěže, mohou rovněž porušovat článek 81 ES, zejména s ohledem na účast podniků z různých členských států na kartelové dohodě nebo jednání ve vzájemné shodě.

Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

- 34 *Assitalia* Soudnímu dvoru navrhuje, aby s ohledem na čistě obecný a instrumentální charakter otázky odpověděl, že se jeví nemožné poskytnout užitečnou odpověď ohledně použití článku 81 ES.

- 35 Italská vláda má za to, že článek 81 ES se nepoužije na kartelovou dohodu, jako je kartelová dohoda v původním řízení. Aby se totiž na protisoutěžní jednání vztahovala právní úprava Společenství, musela by být splněna řada kritérií, která jdou nad pouhou účast podniků jiných členských států.
- 36 Komise Evropských společenství tvrdí, že článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že zakazuje kartelovou dohodu nebo jednání ve vzájemné shodě mezi podniky, které omezují hospodářskou soutěž, pokud je na základě celkového skutkového a právního stavu možné mít s dostatečným stupněm pravděpodobnosti za to, že dotčená kartelová dohoda nebo dotčené jednání ve vzájemné shodě mají přímý, nebo nepřímý, skutečný, nebo potenciální vliv na obchod mezi členskými státy. Okolnost, že některé podniky z jiných členských států se této kartelové dohody nebo tohoto jednání ve vzájemné shodě účastnily, není sama o sobě dostatečnou skutečností vedoucí k závěru, že uvedená kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě mají takový vliv na obchod mezi členskými státy.

Závěry Soudního dvora

- 37 Je třeba nejprve konstatovat, že oproti tomu, co uplatňuje Assitalia, je tato otázka dostatečně přesná na to, aby Soudnímu dvoru umožnila poskytnout předkládajícímu soudu užitečnou odpověď.
- 38 Dále je namístě připomenout, že v souladu s ustálenou judikaturou se právo Společenství a vnitrostátní právo v oblasti hospodářské soutěže uplatní souběžně, vzhledem k tomu, že se týkají rozdílných aspektů restriktivního jednání. Zatímco články 81 ES a 82 ES se na toto jednání vztahují z důvodu překážek, které z něj mohou vyplývat pro obchod mezi členskými státy, vnitrostátní právní předpisy vycházející z úvah, které jsou zvláštní pro každou vnitrostátní právní úpravu, nahlížíjí na restriktivní jednání pouze v tomto rámci (viz zejména rozsudky ze dne

13. února 1969, Wilhelm a další, 14/68, Recueil, s. 1, bod 3; ze dne 10. července 1980, Giry a Guerlain a další, 253/78 a 1/79 až 3/79, Recueil, s. 2327, bod 15, a ze dne 9. září 2003, Milk Marque a National Farmers' Union, C-137/00, Recueil, s. I-7975, bod 61).

- 39 Je třeba rovněž připomenout, že čl. 81 odst. 1 ES a článek 82 ES mají přímé účinky ve vztazích mezi jednotlivci a zakládají práva jednotlivců jako procesních subjektů, která musí vnitrostátní soudy chránit (viz rozsudky ze dne 30. ledna 1974, BRT a SABAM, zvaný „BRT I“, 127/73, Recueil, s. 51, bod 16; ze dne 18. března 1997, Guérin automobiles v. Komise, C-282/95 P, Recueil, s. I-1503, bod 39, a ze dne 20. září 2001, Courage a Crehan, C-453/99, Recueil, s. I-6297, bod 23), a že přednost práva Společenství vyžaduje, aby jakékoli ustanovení vnitrostátního zákona, které není v souladu s pravidlem Společenství, bylo ponecháno nepoužito, ať již bylo přijato dříve, nebo později než toto pravidlo (viz zejména rozsudek ze dne 9. září 2003, CIF, C-198/01, Recueil, s. I-8055, bod 48).
- 40 Nicméně, jak již vyplývá ze znění článků 81 ES a 82 ES, aby se na kartelovou dohodu nebo zneužívající jednání použila pravidla hospodářské soutěže Společenství, je třeba, aby mohly ovlivnit obchod mezi členskými státy.
- 41 Výklad a uplatnění této podmínky týkající se účinků na obchod mezi členskými státy musí vycházet ze skutečnosti, že jejím cílem je vymezit v oblasti právní úpravy hospodářské soutěže hranici mezi působností práva Společenství a působností práva členských států. Do působnosti práva Společenství tak spadá každá kartelová dohoda a každé jednání, které mohou ovlivnit obchod mezi členskými státy tak, že mohou narušit uskutečnění cílů jednotného trhu mezi členskými státy, zejména oddělováním vnitrostátních trhů nebo změnou struktury hospodářské soutěže na společném trhu (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 31. května 1979, Hugin v. Komise, 22/78, Recueil, s. 1869, bod 17, a ze dne 25. října 2001, Ambulanz Glöckner, C-475/99, Recueil, s. I-8089, bod 47).

- 42 Aby rozhodnutí, dohoda nebo jednání mohly ovlivnit obchod mezi členskými státy, musí na základě souhrnu objektivních skutkových nebo právních okolností umožnit předpokládat s dostatečnou pravděpodobností, že mohou přímo, nebo nepřímo, skutečně, nebo potenciálně ovlivnit obchod mezi členskými státy, a to tak, že se lze obávat, že by mohly být překážkou uskutečňování jednotného trhu mezi členskými státy (viz rozsudek ze dne 11. července 1985, Remia a další v. Komise, 42/84, Recueil s. 2545, bod 22, a výše uvedený rozsudek Ambulanz Glöckner, bod 48). Krom toho je třeba, aby tento vliv nebyl zanedbatelný (rozsudek ze dne 28. dubna 1998, Javico, C-306/96, Recueil, s. I-1983, bod 16).
- 43 Ovlivnění obchodu uvnitř Společenství tedy obecně vyplývá ze spojení více faktorů, které samy o sobě nejsou nezbytně určující (viz výše uvedený rozsudek Bagnasco a další, bod 47, a rozsudek ze dne 29. dubna 2004, British Sugar v. Komise, C-359/01 P, Recueil, s. I-4933, bod 27).
- 44 V tomto ohledu je třeba jednak konstatovat, jak to správně učinil generální advokát v bodě 37 svého stanoviska, že pouhá skutečnost, že mezi účastníky vnitrostátní kartelové dohody se nacházejí rovněž subjekty z jiných členských států, je významnou skutečností pro posouzení, které má být učiněno, avšak není sama o sobě určující k možnosti dosažení závěru, že je splněna podmínka týkající se účinků na obchod mezi členskými státy.
- 45 Krom toho skutečnost, že předmětem kartelové dohody je pouze prodej výrobků v jediném členském státě, nepostačuje k vyloučení možnosti ovlivnění obchodu mezi členskými státy (viz rozsudek ze dne 11. července 1989, Belasco a další v. Komise, 246/86, Recueil s. I-2117, bod 33). Kartelová dohoda vztahující se na celé území členského státu má totiž ze své podstaty za účinek posílení oddělování vnitrostátních trhů, čímž narušuje vzájemné hospodářské prolínání, které je zamýšleno Smlouvou (rozsudek ze dne 17. října 1972, Vereeniging van Cementhandelaren v. Komise, 8/72, Recueil, s. 977, bod 29; výše uvedený rozsudek Remia a další v. Komise, bod 22,

a rozsudek ze dne 18. června 1998, Komise v. Itálie, C-35/96, Recueil, s. I-3851, bod 48).

- ⁴⁶ Soudní dvůr v oblasti služeb krom toho již rozhodl, že vliv na obchod mezi členskými státy může spočívat ve skutečnosti, že dotčené aktivity jsou organizovány tak, že společný trh je rozdělen a svoboda poskytování služeb, která je jedním z cílů smlouvy, je narušena (viz rozsudek ze dne 4. května 1988, Bodson, 30/87, Recueil, s. 2479, bod 24, a výše uvedený rozsudek *Ambulanz Glöckner*, bod 49).
- ⁴⁷ Vnitrostátnímu soudu přísluší ověřit, zda s přihlédnutím k vlastnostem relevantního vnitrostátního trhu existuje dostatečný stupeň pravděpodobnosti, že kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě dotčené v původním řízení by mohly přímo, nebo nepřímo, skutečně, nebo potenciálně ovlivnit poskytování pojištění v rámci občanskoprávní odpovědnosti v dotčeném členském státě subjekty jiných členských států a že tento vliv není zanedbatelný.
- ⁴⁸ Soudní dvůr však při rozhodování o předběžné otázce může případně podat upřesnění, aby vnitrostátnímu soudu poskytl vodítko při jeho výkladu (viz zejména rozsudek ze dne 17. října 2002, *Payroll a další*, C-79/01, Recueil, s. I-8923, bod 29).
- ⁴⁹ V tomto ohledu je třeba připomenout, že podle judikatury Soudního dvora, pokud se jedná o trh, který je otevřený poskytování služeb subjekty jiných členských států, mohou si účastníci kartelové dohody o vnitrostátní ceně zachovat svůj podíl na trhu pouze tehdy, pokud se chrání před zahraniční konkurencí (viz, co se týče dovozů, výše uvedené rozsudky *Belasco a další v. Komise*, bod 34, a *British Sugar v. Komise*, bod 28).

50 Předkládající rozhodnutí však uvádí, že AGCM uvedl, že na trhu se smlouvami pojištění v rámci občanskoprávní odpovědnosti jsou významné překážky vstupu, které vznikly z důvodu nutnosti zavést účinnou síť distribuce a síť středisek vypořádávajících nároky na odškodnění z pojistných událostí v celé Itálii. Předkládající soud nicméně rovněž uvádí, že pojišťovací společnosti z jiných členských států se účastnily dohody sankcionované AGCM. Je tedy zřejmé, že se jedná o trh otevřený poskytování služeb pojišťovacími společnostmi jiných členských států, i když uvedené překážky činí poskytování těchto služeb obtížnějším.

51 Za takových podmínek náleží zvláště předkládajícímu soudu, aby přezkoumal, zda již existence kartelové dohody nebo jednání ve vzájemné shodě může mít odrazující účinek pro pojišťovací společnosti jiných členských států, které neprovozují svou činnost v Itálii, zejména tím, že umožňuje koordinaci a určování pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti na úrovni, na které by poskytování takového pojištění těmito společnostmi nebylo rentabilní (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek *British Sugar*, body 29 a 30).

52 Na první otázku ve věcech C-295/04 až C-298/04 je tedy třeba odpovědět, že kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě, jako jsou kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě v původním řízení, mezi pojišťovacími společnostmi spočívající ve vzájemné výměně informací, které umožňují navýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti, jež není odůvodněno podmínkami trhu, které porušují vnitrostátní pravidla o ochraně hospodářské soutěže, mohou rovněž porušovat článek 81 ES, pokud s přihlédnutím k vlastnostem relevantního vnitrostátního trhu existuje dostatečný stupeň pravděpodobnosti, že dotčená kartelová dohoda nebo dotčené jednání ve vzájemné shodě mohou mít přímý, nebo nepřímý, skutečný, nebo potenciální vliv na poskytování tohoto pojištění v dotčeném členském státě subjekty usazenými v jiných členských státech a že tento vliv není zanedbatelný.

K druhé otázce ve věcech C-295/04 až C-297/04 a ke třetí otázce ve věci C-298/04

- 53 Podstatou této otázky předkládajícího soudu, kterou je třeba zkoumat před druhou otázkou ve věci C-298/04, je, zda článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že jakákoli osoba je oprávněna uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání zakázaných tímto článkem, a pokud existuje příčinná souvislost mezi takovou dohodou nebo jednáním a utrpěnou újmou, požadovat náhradu této škody.

Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

- 54 Assitalia Soudnímu dvoru navrhuje, aby odpověděl kladně, avšak uvedl, že při neexistenci právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která procesním subjektům vyplývají z přímého účinku práva Společenství, za předpokladu, že tyto podmínky dodržují zásadu rovnocennosti a zásadu efektivity (viz výše uvedený rozsudek Courage a Crehan, bod 29).
- 55 Podle německé vlády a Komise by měl být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že umožňuje třetím osobám, které mají relevantní právní zájem, uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání zakázaných tímto ustanovením Společenství a požadovat odškodnění utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi kartelovou dohodou nebo jednáním ve vzájemné shodě a újmou.

Závěry Soudního dvora

- 56 Je třeba nejprve uvést, že čl. 81 odst. 2 ES stanoví neplatnost od počátku jakékoli dohody a rozhodnutí zakázaného podle článku 81 ES.
- 57 Z ustálené judikatury vyplývá, že soud je touto neplatností, která může být uplatněna kýmkoliv, vázán, jakmile jsou splněny podmínky uplatnění čl. 81 odst. 1 ES a dotyčná dohoda nemůže odůvodnit udělení výjimky podle čl. 81 odst. 3 ES (ohledně posledně uvedeného bodu viz zejména rozsudek ze dne 9. července 1969, Portelange, 10/69, Recueil, s. 309, bod 10). Vzhledem k tomu, že neplatnost, která je uvedena v čl. 81 odst. 2 ES, je absolutní, dohoda neplatná na základě tohoto ustanovení není účinná ve vztazích mezi smluvními stranami a nemůže být uplatňována vůči třetím osobám (viz rozsudek ze dne 25. listopadu 1971, Béguelin, 22/71, Recueil, s. 949, bod 29). Tato neplatnost může krom toho ovlivnit veškeré účinky, minulé nebo budoucí, dotyčné dohody nebo rozhodnutí (viz rozsudek ze dne 6. února 1973, Brasserie de Haecht, 48/72, Recueil, s. 77, bod 26, a výše uvedený rozsudek Courage a Crehan, bod 22).
- 58 Krom toho, jak bylo uvedeno v bodě 39 tohoto rozsudku, čl. 81 odst. 1 ES má přímé účinky ve vztazích mezi jednotlivci a zakládá práva jednotlivců jako procesních subjektů, která musí vnitrostátní soudy chránit.
- 59 Z toho vyplývá, že každá osoba je oprávněna uplatňovat u soudu porušení článku 81 ES (viz výše uvedený rozsudek Courage a Crehan, bod 24), a uplatňovat tedy neplatnost dohody nebo jednání zakázaného tímto článkem.
- 60 Konečně, co se týče možnosti požadovat náhradu škody způsobené smlouvou nebo jednáním, které mohly způsobit omezení nebo narušení hospodářské soutěže, je

namístež uvést, že plná účinnost článku 81 ES a zvláště užitečný účinek zákazu uvedeného v jeho odstavci 1 by byly zpochybněny, pokud by každá osoba nemohla požadovat náhradu škody, kterou jí způsobily smlouva nebo jednání, které mohou omezit nebo narušit hospodářskou soutěž (viz výše uvedený rozsudek *Courage a Crehan*, bod 26).

- 61 Z toho vyplývá, že každá osoba je oprávněna požadovat náhradu utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi uvedenou újmou a kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES.
- 62 V nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která procesním subjektům vyplývají z přímého účinku práva Společenství, za předpokladu, že tyto podmínky nejsou méně příznivé než ty, které se týkají obdobných řízení na základě vnitrostátního práva (zásada rovnocennosti), a že v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práv přiznaných právním řádem Společenství (zásada efektivity) (viz rozsudek ze dne 10. července 1997, *Palmisani*, C-261/95, Recueil, s. I-4025, bod 27, a výše uvedený rozsudek *Courage a Crehan*, bod 29).
- 63 Na druhou otázku ve věcech C-295/04 až C-297/04 a na třetí otázku ve věci C-298/04 je tedy třeba odpovědět, že článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že každá osoba je oprávněna uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání zakázaných tímto článkem a, pokud existuje příčinná souvislost mezi takovou dohodou nebo jednáním a utrpěnou újmou, požadovat náhradu této škody.
- 64 V nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby upravil procesní podmínky výkonu

tohoto práva, včetně podmínek použití pojmu „příčinná souvislost“, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.

Ke druhé otázce ve věci C-298/04

- ⁶⁵ Podstatou této otázky předkládajícího soudu je, zda článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že brání vnitrostátnímu ustanovení, jako je čl. 33 odst. 2 zákona č. 287/90, na základě kterého musí třetí osoby podat svou žalobu na náhradu škody pro porušení pravidel hospodářské soutěže Společenství a vnitrostátních pravidel hospodářské soutěže k jinému soudu, než je soud obvykle příslušný pro žaloby na náhradu škody téže hodnoty, což vede k podstatnému zvýšení nákladů a lhůt rozhodnutí.

Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

- ⁶⁶ Assitalia uvádí, že čl. 33 odst. 2 zákona č. 287/90 se uplatní pouze na žaloby na náhradu škody založené na porušení vnitrostátních ustanovení chránících hospodářskou soutěž a že naopak žaloby na náhradu škody založené na porušení článků 81 ES a 82 ES jsou v nepřítomnosti výslovných právních ustanovení v příslušnosti obvyklého soudce.
- ⁶⁷ Pokud má tedy vnitrostátní soud ve světle zásady procesní autonomie ověřit dodržení zásad rovnocennosti a efektivity, co se týče článku 33 zákona č. 287/90, měl by uvést, že právní situace založená na právu Společenství je s ohledem na záruku

dvoustupňového soudnictví lépe chráněná než situace založená na vnitrostátním právu.

- 68 Italská vláda tvrdí, že volba týkající se přidělení příslušnosti pro rozhodnutí o dotčených sporech vyplývá výhradně z organizace soudnictví každého z členských států s výhradou zásad rovnocennosti a efektivity.
- 69 Komise uplatňuje, že vnitrostátní právní úprava, která stanoví odlišná pravidla příslušnosti pro žaloby založené na porušení pravidel hospodářské soutěže Společenství vzhledem k pravidlům použitelným na obdobné žaloby vnitrostátní povahy, je slučitelná s právem Společenství, pokud vnitrostátní pravidla nejsou méně příznivá než pravidla Společenství a v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práv přiznaných jednotlivcům právním řádem Společenství.

Závěry Soudního dvora

- 70 Co se týče nejprve otázky, zda se čl. 33 odst. 2 zákona č. 287/90 použije pouze na žaloby na náhradu škody založené na porušení vnitrostátních pravidel hospodářské soutěže nebo rovněž na žaloby na náhradu škody založené na porušení článků 81 ES a 82 ES, Soudnímu dvoru nepřísluší vykládat vnitrostátní právo ani zkoumat jeho použití na projednávanou věc (viz zejména rozsudky ze dne 24. října 1996, Dietz, C-435/93, Recueil, s. I-5223, bod 39, a ze dne 19. ledna 2006, Bouanich, C-265/04, Sb. rozh. s. I-923, bod 51).
- 71 Dále, jak vyplývá z bodu 62 tohoto rozsudku, v nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského

státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která procesním subjektům vyplývají z přímého účinku práva Společenství, za předpokladu, že tyto podmínky nejsou méně příznivé než ty, které se týkají obdobných řízení na základě vnitrostátního práva (zásada rovnocennosti), a že v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práv přiznaných právním řádem Společenství (zásada efektivity).

- 72 Na druhou otázku ve věci C-298/04 je tedy třeba odpovědět, že v nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil soudy příslušné k rozhodování o žalobách na náhradu škody na základě porušení pravidel hospodářské soutěže Společenství a upravil procesní podmínky těchto řízení, za předpokladu, že dotčená ustanovení nejsou méně příznivá než ta, která se týkají obdobných žalob na náhradu škody na základě porušení vnitrostátních pravidel hospodářské soutěže, a že uvedená vnitrostátní ustanovení v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práva na náhradu škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES.

Ke třetí otázce ve věcech C-295/04 až C-297/04 a ke čtvrté otázce ve věci C-298/04

- 73 Podstatou této otázky předkládajícího soudu je, zda článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že brání vnitrostátnímu pravidlu, podle kterého promlčecí lhůta pro podání žaloby na náhradu škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES počíná běžet dne, kdy k této zakázané kartelové dohodě nebo jednání došlo.

Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

- 74 Assitalia uvádí, že na základě zásady procesní autonomie přísluší při dodržení zásady rovnocennosti a zásady efektivit vnitrostátnímu soudu, aby určil ve světle svého vlastního právního řádu, jaké jsou promlčecí lhůty a podmínky jejich použití (viz rozsudek ze dne 14. prosince 1995, Peterbroeck, C-312/93, Recueil, s. I-4599).
- 75 Italská vláda tvrdí, že ochrana před negativními účinky vyplývajícími z kartelové dohody je účinná ode dne, kdy k této dohodě došlo. Od tohoto okamžiku tedy počíná běžet promlčecí lhůta návrhu na náhradu škody na základě článku 81 ES.
- 76 Komise tvrdí, že v nepřítomnosti ustanovení v této oblasti upravuje otázky, jako jsou otázky týkající se běhu promlčecí lhůty pro výkon žalob založených na porušení pravidel Společenství v oblasti hospodářské soutěže právní řád každého členského státu, za předpokladu, že tato lhůta není méně příznivá než lhůta použitelná na obdobné žaloby vnitrostátní povahy a v praxi neznemožňuje nebo nadměrně neztěžuje výkon práv přiznaných právním řádem Společenství.

Závěry Soudního dvora

- 77 Jak bylo uvedeno v bodě 62 tohoto rozsudku, v nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského

státu, aby upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která procesním subjektům vyplývají z přímého účinku práva Společenství, za předpokladu, že tyto podmínky dodržují zásady rovnocennosti a efektivity.

- 78 Vnitrostátní pravidlo, na základě kterého promlčecí lhůta pro podání návrhu na náhradu škody počíná běžet ode dne, kdy ke kartelové dohodě nebo jednání ve vzájemné shodě došlo, by mohlo v praxi znemožnit výkon práva požadovat náhradu škody způsobené touto zakázanou kartelovou dohodou nebo jednáním, zvláště pokud toto vnitrostátní pravidlo rovněž stanoví krátkou promlčecí lhůtu, která nemůže být přerušena.
- 79 V takové situaci v případě trvajících nebo opakovaného protiprávního jednání totiž není vyloučeno, aby promlčecí lhůta uplynula ještě před ukončením protiprávního jednání, v kterémžto případě by každá osoba, která utrpěla škodu po uplynutí promlčecí lhůty, nemohla podat žalobu.
- 80 Vnitrostátnímu soudu přísluší ověřit, zda je tomu tak v případě vnitrostátního pravidla dotčeného v původním řízení.
- 81 Na třetí otázku ve věcech C-295/04 až C-297/04 a na čtvrtou otázku ve věci C-298/04 je tedy třeba odpovědět, že v nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby upravil promlčecí lhůtu pro požadování náhrady škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.
- 82 V tomto ohledu přísluší vnitrostátnímu soudu ověřit, zda vnitrostátní pravidlo, na základě kterého promlčecí lhůta pro požadování náhrady škody způsobené

kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES počíná běžet dnem, kdy k zakázané kartelové dohodě nebo jednání došlo, zvláště pokud toto vnitrostátní pravidlo rovněž stanoví krátkou promlčecí lhůtu, která nemůže být přerušena, v praxi znemožňuje nebo nadměrně ztěžuje výkon práva požadovat náhradu utrpěné újmy.

Ke čtvrté otázce ve věcech C-295/04 až C-297/04 a k páté otázce ve věci C-298/04

- 83 Podstatou této otázky předkládajícího soudu je, zda článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že vnitrostátním soudům ukládá povinnost přiznat náhradu škody s povahou sankce, aby odškodnění bylo vyšší než výhoda získaná hospodářským subjektem, který porušil toto ustanovení a odradila takto od uskutečňování kartelových dohod nebo jednání jím zakázaných.

Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

- 84 Assitalia uplatňuje, že na otázku týkající se přiznání náhrady škody s povahou sankce třetím osobám, kterým byla způsobena škoda protisoutěžním jednáním, se opět vztahuje zásada procesní autonomie. V rozsahu, ve kterém totiž neexistuje žádná právní úprava Společenství v oblasti náhrady škody s povahou sankce, přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil kritéria

umožňující vymezit rozsah odškodnění, a to opět při zachování zásad rovnocennosti a efektivity (viz zejména v tomto smyslu rozsudek ze dne 5. března 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, Recueil, s. I-1029, body 89 a 90).

- 85 Italská vláda tvrdí, že institut náhrady škody s povahou sankce není italskému právnímu řádu znám a neodpovídá podstatě institutu odškodnění. Odškodnění je totiž pojato jako opatření náhrady utrpěné újmy, kterou poškozený prokáže. V žádném případě nemůže plnit sankční nebo represivní funkci, neboť taková funkce je upravena zákonem.
- 86 Německá vláda má za to, že je třeba na tuto otázku odpovědět negativně.
- 87 Podle rakouské vlády není pro zajištění uplatnění článku 81 ES nezbytné i bez návrhu přiznat třetím osobám, které utrpěly škodu, náhradu škody s povahou sankce, neboť obohacení osoby, která utrpěla újmu, není ani zamýšlené, ani nezbytné. Většina právních řádů členských států nespojuje s porušením čl. 81 odst. 1 ES právní následky. Stanoví spíš práva v oblasti náhrady škody a zákazu, což stačí k efektivnímu provádění článku 81 ES.
- 88 Komise má za to, že v nepřítomnosti ustanovení Společenství v této oblasti upravuje otázky, jako je náhrada újmy vyplývající z porušení pravidel Společenství v oblasti hospodářské soutěže, vnitrostátní právní řád každého členského státu, za předpokladu, že náhrada újmy v takovém případě není méně příznivá pro poškozeného než odškodnění, které mohl získat obdobnými žalobami vnitrostátní povahy.

Závěry Soudního dvora

- 89 Jak vyplývá z ustálené judikatury, vnitrostátním soudům, které jsou v rámci své příslušnosti pověřeny uplatňováním ustanovení práva Společenství, přísluší zajišťovat plný účinek těchto norem a chránit práva, která poskytují jednotlivcům (viz zejména rozsudek ze dne 9. března 1978, *Simmenthal*, 106/77, *Recueil*, s. 629, bod 16; výše uvedený rozsudek ze dne 19. června 1990, *Factortame a další*, C-213/89, *Recueil*, s. I-2433, bod 19, a výše uvedený rozsudek *Courage a Crehan*, bod 25).
- 90 Jak bylo uvedeno v bodě 60 tohoto rozsudku, plná účinnost článku 81 ES a zvláště užitečný účinek zákazu uvedeného v jeho odstavci 1 by byl zpochybněn, pokud by každá osoba nemohla požadovat náhradu škody, kterou jí způsobila smlouva nebo jednání, které mohly omezit nebo narušit hospodářskou soutěž.
- 91 Takové právo totiž posiluje funkčnost pravidel Společenství hospodářské soutěže a odrazuje od často skrytých dohod nebo jednání, které by mohly omezit nebo narušit hospodářskou soutěž. Z tohoto pohledu mohou žaloby na náhradu škody k vnitrostátnímu soudu podstatně přispět k zachování skutečné hospodářské soutěže ve Společenství (výše uvedené rozsudky *Courage a Crehan*, bod 27).
- 92 Co se týče přiznání náhrady škody a případné možnosti přiznat náhradu škody s povahou sankce, v nepřítomnosti ustanovení práva Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu určit kritéria umožňující vymezit rozsah této náhrady, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.

- 93 V tomto ohledu musí být jednak v souladu se zásadou rovnocennosti možné přiznat v rámci žalob na základě pravidel hospodářské soutěže Společenství zvláštní náhradu škody, jako je exemplární nebo represivní náhrada škody, pokud je možné ji přiznat v rámci obdobných žalob na základě vnitrostátního práva (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek *Brasserie du pêcheur* a *Factortame*, bod 90).
- 94 Z ustálené judikatury však vyplývá, že právo Společenství nebrání tomu, aby vnitrostátní soudy dbaly na to, aby ochrana práv zaručených právním řádem Společenství nevedla k bezdůvodnému obohacení oprávněných osob (viz zejména rozsudky ze dne 4. října 1979, *Ireks-Arkady v. Rada a Komise*, 238/78, Recueil, s. 2955, bod 14; ze dne 21. září 2000, *Michailidis*, C-441/98 a C-442/98, Recueil, s. I-7145, bod 31, a výše uvedený rozsudek *Courage a Crehan*, bod 30).
- 95 Krom toho ze zásady efektivity a z práva každé osoby požadovat náhradu škody způsobené smlouvou nebo jednáním, které mohou omezit nebo narušit hospodářskou soutěž, vyplývá, že osoby, které utrpěly újmu, musí mít možnost požadovat náhradu nejen skutečné škody (*damnum emergens*), ale i ušlého zisku (*lucrum cessans*), jakož i zaplacení úroků.
- 96 Úplné vyloučení ušlého zisku z rámce nahraditelné škody totiž nemůže být připuštěno v případě porušení práva Společenství, neboť speciálně u hospodářských nebo obchodních sporů by takové úplné vyloučení ušlého zisku mohlo ve skutečnosti znemožnit náhradu škody (viz výše uvedený rozsudek *Brasserie du pêcheur* a *Factortame*, bod 87, a ze dne 8. března 2001, *Metallgesellschaft a další*, C-397/98 a C-410/98, Recueil, s. I-1727, bod 91).

- 97 Pokud jde o placení úroků, soudní dvůr v bodě 31 rozsudku ze dne 2. srpna 1993, Marshall (C-271/91, Recueil, s. I-4367) uvedl, že jejich přiznání podle použitelných vnitrostátních pravidel je nezbytnou složkou odškodnění.
- 98 Z toho vyplývá, že na čtvrtou otázku ve věcech C-295/04 až C-297/04 a na pátou otázku ve věci C-298/04 je třeba odpovědět, že v nepřítomnosti ustanovení Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil kritéria umožňující vymezit rozsah náhrady škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.
- 99 V souladu se zásadou rovnocennosti tedy, pokud může být v rámci vnitrostátních žalob obdobných žalobám založeným na pravidlech hospodářské soutěže Společenství přiznána zvláštní náhrada škody, jako je exemplární nebo represivní náhrada škody, musí být možné ji rovněž přiznat v rámci posledně uvedených žalob. Právo Společenství však nebrání vnitrostátním soudům, aby dbaly na to, aby ochrana práv zajištěných právním řádem Společenství nevedla k bezdůvodnému obohacení oprávněných osob.
- 100 Krom toho ze zásady efektivity a z práva každé osoby požadovat náhradu škody způsobené smlouvou nebo jednáním, které mohou omezit nebo narušit hospodářskou soutěž, vyplývá, že osoby, které utrpěly újmu, musí mít možnost požadovat náhradu nejen skutečné škody (*damnum emergens*), ale i ušlého zisku (*lucrum cessans*), jakož i zaplacení úroků.

K nákladům řízení

- 101 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení vzhledem ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (třetí senát) rozhodl takto:

- 1) Kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě, jako jsou kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě v původním řízení, mezi pojišťovacími společnostmi spočívající ve vzájemné výměně informací, které umožňují navýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti týkající se pojistných událostí způsobených motorovými vozidly, plavidly a mopedy, jež není odůvodněno podmínkami trhu, které porušují vnitrostátní pravidla o ochraně hospodářské soutěže, mohou rovněž porušovat článek 81 ES, pokud s přihlédnutím k vlastnostem relevantního vnitrostátního trhu existuje dostatečný stupeň pravděpodobnosti, že dotčená kartelová dohoda nebo dotčené jednání ve vzájemné shodě mohou mít přímý, nebo nepřímý, skutečný, nebo potenciální vliv na poskytování tohoto pojištění v dotčeném členském státě subjekty usazenými v jiných členských státech a že tento vliv není zanedbatelný.
- 2) Článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že každá osoba je oprávněna uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání zakázaných tímto článkem a, pokud existuje příčinná souvislost mezi takovou dohodou nebo jednáním a utrpěnou újmou, požadovat náhradu této škody.

V nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby upravil

procesní podmínky výkonu tohoto práva, včetně podmínek použití pojmu „příčinná souvislost“, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.

- 3) V nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil soudy příslušné k rozhodování o žalobách na náhradu škody na základě porušení pravidel hospodářské soutěže Společenství a upravil procesní podmínky těchto řízení, za předpokladu, že dotčená ustanovení nejsou méně příznivá než ta, která se týkají obdobných žalob na náhradu škody na základě porušení vnitrostátních pravidel hospodářské soutěže a že uvedená vnitrostátní ustanovení v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práva na náhradu škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES.

- 4) V nepřítomnosti právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby upravil promlčecí lhůty pro požadování náhrady škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.

V tomto ohledu přísluší vnitrostátnímu soudu ověřit, zda vnitrostátní pravidlo, na základě kterého promlčecí lhůta pro požadování náhrady škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES počíná běžet dnem, kdy k zakázané kartelové dohodě nebo jednání došlo, zvláště pokud toto vnitrostátní pravidlo rovněž stanoví krátkou promlčecí lhůtu, která nemůže být přerušena, v praxi znemožňuje nebo nadměrně ztěžuje výkon práva požadovat náhradu utrpěné újmy.

- 5) V nepřítomnosti ustanovení Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil kritéria umožňující vymezit rozsah náhrady škody způsobené kartelovou dohodou nebo jednáním zakázanými článkem 81 ES za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity.

V souladu se zásadou rovnocennosti tedy, pokud může být v rámci vnitrostátních žalob obdobných žalobám založeným na pravidlech hospodářské soutěže Společenství přiznána zvláštní náhrada škody, jako je exemplární nebo represivní náhrada škody, musí být možné ji rovněž přiznat v rámci posledně uvedených žalob. Právo Společenství však nebrání vnitrostátním soudům, aby dbaly na to, aby ochrana práv zajištěných právním řádem Společenství nevedla k bezdůvodnému obohacení oprávněných osob.

Krom toho ze zásady efektivity a z práva každé osoby požadovat náhradu škody způsobené smlouvou nebo jednáním, které mohou omezit nebo narušit hospodářskou soutěž, vyplývá, že osoby, které utrpěly újmu, musí mít možnost požadovat náhradu nejen skutečné škody (*damnum emergens*), ale i ušlého zisku (*lucrum cessans*), jakož i zaplacení úroků.

Podpisy.